

I. N. 3.

5

EXERCITIUM ACADEMICUM,

DE

PRINCIPIIS MORALITATIS,

Cujus

PARTEM PRIMAM;

Suffrag. Ampliss. Facult. Philos. in Reg. Acad. Aboënsi,
Publico honorum examini subjiciunt,

LAURENTIUS OL. LEFREN,

FACULT. PHILOS. ADJUNCTUS,

Et

ALUMNUS REGIUS
JOHANNES MICRANDER,

OSTRO-GOTHUS,

Die XVIII. Nov. Anni MDCCCLXI.

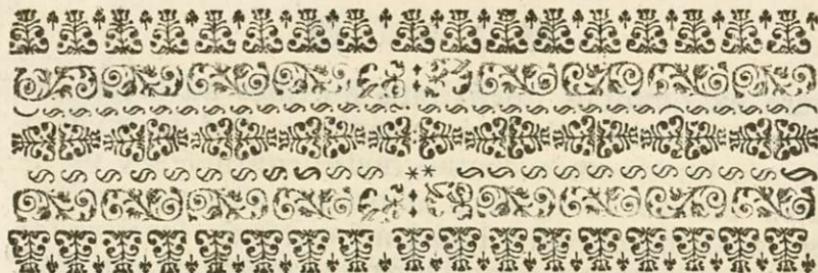
L. H. Q. A. M. C.

A B O Æ,

Impressit JOH. CHRISTOPH. FRENCKELL.

CONSPECTUS.

- §. I. Verum nexum inter notitiam veritatis & culturam virtutis succincte repræsentat.
- §. II. Notiones principii generaliores evolvit.
- §. III. Rationem principiorum intrinsecorum, Materiæ & Formæ, succincte explicat.
- §. IV. Principia extrinseca, effectivum, impulsivum & normativum, exponit.
- §. V. Principia cognoscendi paucis declarat.
- §. VI. Notionem rationis sufficientis evolvit.
- §. VII. Definitionem moralitatis proponit & vindicat.
- §. VIII. Varias moralitatis distinctiones, indeque ortas appellaciones recenset & explicat.
- §. IX. Existentiam Moralitatis contra variis generis Fatalitas breviter probat.

§. I.

Verum nexus inter notitiam veritatis & culturam virtutis
succincte repræsentat.

Solida veritatis notitia & serium virtutis studium duarum instar alarum sunt, quibus non minus constanter, quam prudenter uti debent omnes, qui ex alto miseriarum luto, in quo corrupta sua natura hærent, in lætum felicitatis statum, ad cujus cupiditatem non tam duci, quam trahi videntur, emergere volent. Sed geminum hocce remigium mature est adquirendum & strenue adhibendum, si votis respondebit eventus. Quemadmodum enim irritus esset conatus, si aviculæ, unantum ala instructæ, alta in loca evolare niterentur; ita inanem plane laborem capiunt quotquot vel mortua officiorum notitia, vel cæca virtutum

A

cura

cura ex omnibus infelicitatis fluctibus ad lætum felicitatis portum eluētari conantur. Sed id quidem paucis hominum videmus hodie contingere, ut iidem utroque in genere laborent, aliis vanam scientiæ umbram, aliis inanem honestatis speciem seellantibus, multis etjam utrique nuncium mittentibus, ea electa via, quæ ad horrenda errorum præcipitia & nefanda vitiorum volutabra ducit. Non hominum sed pecudum hoc quidem extreum est: illa autem superiora partim inepta, partim stulta sunt. Nam qui puram putam veritatis cognitionem, quæ serium virtutis studium neque excitat, neque auget, neque perficit, ad beate vivendum sufficere somniant, illi, nostro quidem judicio, perinde delirant, ac si gravi laborantes febri, deglutta formula medicinali, nihil se reliqui fecisse opinarentur, quod ad veram valetudinis curam pertineret, quale quid stupidum quendam rusticum sibi aliquando persuasisse, accepimus. Qui vero, in alterum prolapsi extreum, tanto se pulchriora virtutis ornamenta habituros arbitrantur, quanto parcius erudita studia degustent, hi tantam mentis inopiam produnt, ac si inter spumosos scopulos navigantes clavum cæcutienti gubernatori traderent. Quis autem ignorat, eam esse indolem actionum nostrarum moralium, ut pluribus in casibus difficile intelligi queat, quoniam quæque loco haberi debat, bonis malarum & malis bonarum speciem subinde mentientibus. Nisi igitur, distincta prælucente notitia, speciosas earum fallacias detegere

datum

datum esset, fieri facile posset, ut nunquam repa-
 randum salutis naufragium, præter opinionem, fa-
 cere cogeneremur. Quidquid sit ejus, humilem pro-
 fecto nimisque ignobilem sequuntur virtutem quo-
 quot omnem ipsius laudem ex cæco quodam zelo
 metiuntur. Hi si didicissent, quanta dignitate quan-
 taque majestate veri nominis virtus emineat, nun-
 quam eo temeritatis procedere possent, ut ex ipsa
 lucis filia obscoenum quoddam spectrum facerent,
 quod in obscuris ignorantiae tenebris cum spurcis
 vitiorum monstris confusceret, ex iisque infinitam
 miseriarum catervam fusciperet. Tantum vero ab-
 est, ut hi veram & vivam virtutis substantiam am-
 plectantur, ut potius nihil aliud, quam informe &
 exsangue quoddam simulacrum nomine virtutis col-
 lant. Cumque multæ & magnæ sint incommo-
 ditates, quas neglecta veritatis scientia adfert, fa-
 cile quisque videt, quam præclare de salute tum
 publica tum privata mereantur quotquot vel scri-
 ptis, vel exemplis, pro virili, id agunt, ut vera
 & sana morum doctrina omnibus quam clarissime
 & certissime constet. Cumque hic finis obtineri
 recte nequeat, nisi primum distincte exposita &
 masculine vindicata fuerint genuina moralitatis prin-
 cipia; prono inde alveo fluit, haud exiguum ope-
 ræ pretium facere eos, quorum in hoc negotio
 præclara fuerit industria, præsertim cum tot extir-
 terint stulti & infani homines, quos nulla impedi-
 vit religio, quo minus ad ea pervertenda & inge-
 nio & studio nefarie abusi sint. Nobis igitur, cum

dandum esset specimen Scientiæ moralis ; neque utilius neque dignius visum fuit argumentum, quo nostræ qualiscunque industriæ periculum faceremus, quam si hoc nobis datum putaremus negotium, ut genuina moralitatis principia indagare & vindicare conaremur. Hanc igitur quæstionem, quantum alia permiserunt curæ, proximis hisce septimanis paulo enodatius nobis explicandam sumsimus; qua autem vel fidelitate vel felicitate tam arduo in negotio versati fuerimus, id nunc publicis bonorum judiciis æstimandum modeste offerimus, quo decet studio & officio rogantes, ut festinum nostrum conatum humana atque benigna excipient censura.

§. II.

Notiones principiï generaliores evolvit.

De *Principiis Moralitatis* multæ & magnæ diu inter eruditos agitatæ fuerunt controversiæ. Prius vero quam has propius cognoscere & rectius expendere queamus, paulo diligentius evolvisse juvat notiones terminorum, quibus opellam nostram inscripsimus. Hoc enim tanto magis videtur necessarium, quanto certius inter omnes constat, non pauca sententiarum divortia, in quæ hoc de problemate abierunt eruditi, in puras putas abire logomachiæ, non aliunde rectius, quam ex vario harum vocum sensu derivandas. Quod si vero nobis forte accidat, ut, dum singula diligentius excutere conamur, Lectoribus justo prolixio-

lixiores videamur, hos amice rogatos volumus, ut ne prius de his rebus judicium ferant, quam ex progressu disputationis didicerint, quem usum ex singulis his monitis haurire queamus, nec statim supervacaneas vocitent observatiunculas, quas sine aperta perspicuitatis jactura præterire non potuimus. Interea ingenue fatemur, multa forte & concisis & nervosius exprimi potuisse, si singula per angustiam temporis, paulo diutius limare atque tornare licuisset. Sed ad propositum pergamus. Omnium itaque primum explorare placet, quid in recessu habeat vocabulum *Principii*, quod in ipso statim limine dissertationis occurrit. Scire itaque licet, aliam esse *Grammaticam*, aliam *Metaphysicam* hujus nominis significationem. Illa nudum dicit *initium*, a quo res incipiunt, hæc certam designat *causam*, a qua quocunque modo pendent. Sic locum, respectu ambulationis, *Principium Grammaticum*, intellectum vero, ratione meditationis, *Principium Metaphysicum* vocare licet. Nobis terminus est technicus; unde, posteriorem tantum significationem hoc loco in censum venire, constat. Quod si igitur Scholam Metaphysicorum paulisper frequentare velimus, statim inveniemus, hoc nomine generatim venire *quicquid rationem alterius sufficientem in se continet*. Id vero, cuius ratio in altero continentur, principiatum dicitur. Speciatim vero tria principiorum genera laudant filii Methaphysicorum, adeo ut alia *essendi*, alia *fiendi*, alia *cognoscendi* principia stuant. Illa *essentiae*, seu possibilitatis, ista *existentiae*,

seu actualitatis, hæc denique cognitionis rationem continere, docent. Principia *essendi* & *fiendi* uno nomine *realia* dicunt. Nihilo tamen minus inter hæc duo principiorum genera verissima obtinet differentia, aliis *res intra se constituentibus*, aliis eas *extra se producentibus*. Unde illa *intrinseca* & *constitutiva*, hæc vero *extrinseca* & *productiva* adpellare convenit, non obstante Scholasticorum consuetudine, qua *principia productionis*, seu *generationis*, & *principia constitutionis*, seu *compositionis*, arctius habitare cogunt, utraque ad solam materiam, quæ species *Principii intrinseci* est, restringendo.

§. III.

Rationem principiorum *intrinsecorum*, Materiæ & Formæ succinctè explicat.

Principia rerum *intrinseca*, quæ ipsam earum essentiam ingrediuntur, ad numerum binarium redeunt, suntque *Materia* & *Forma*, quibus nova principiorum biga, *materiatum* & *formatum*, respondet. Hi quidem termini proprii sunt Scholæ Physicorum, quibus *materia principum passivum* & *indifferens*, *forma vero principium activum* & *determinans audit*. Uterque, commoda favente analogia, in Gymnasium Metaphysicum translatus est, ubi nunc se nobis considerandum exhibit. Hoc sensu *materiam generalissime consideratam* definimus *ens quodlibet*, *quatenus ita est comparatum*, ut alias atque alias adhuc *admittere possit determinationes*; *Formam vero in ipsis ponimus determinationibus*, quæ vel *spea*

specificam, vel numericam entis naturam ingrediuntur. Sed hæ quidem definitiones plus forte habere videbuntur obscuritatis, quam ut cuique lectori plenum & plenum rei conceptum ingenerare possint. Tentare igitur licet, utrum notionem utriusque termini paulo distinctius exponere valeamus. Quatenus *materia* & *forma* sunt *principia* entis *constitutiva*, eatenus integrām rei essentiam exhaustire debent, adeo ut nihil in ente deprehendatur, quin aut *materiæ* aut *formæ* conceptum ingrediatur. Hinc cognitis iis prædicatis, quæ unam absolvunt, facile intelligitur, cetera omnia, quæ insunt, vel adsunt, alteram necessario constituere. Primum igitur videamus, quid vox *formæ* involvat, quia id facilius percipitur. *Forma* est vel *essentialis* vel *accidentalis*. *Illam* *essentiales*, *banc* *accidentales* entis *determinatio-nes* *constituunt*. *Essentiale* generatim dicitur, quidquid esse enīs ingreditur, sive genericum, quo in genere, sive specificum, quo in specie est id quod est; speciatim vero hoc nomine venit quidquid ad esse rei specificum pertinet, sive ut constitutivum, sive ut consecutivum considerari possit. Sic essentiam hominis genuinus ingreditur conceptus, animalitatis & rationalitatis. Ille esse genericum, hic esse specificum hominis absolvit. Nam homo est animal in genere, & rationalis in specie. Si jam abstrahamus rationalitatem, remanet animalitas, cumque illa *formam* hominis constituat, hanc *materiæ* rationem habere, patet. Si vero totum illud, quod ex animalitate & rationalitate conflatur, simul sumferis, *formamque* *boni*-

hominis in humanitate posueris, relinquitur genus remotum, quod hoc loco est illa substantia vira, quæ nomine hominis insinuitur. Unde constat, tum genus remotum esse materiam, cum genus proximum una cum differentia specifica formam constituit, genus vero proximum tum illius vicem sustinere, cum sola differentia specifica hanc absolvit. **Accidentales dicuntur determinationes, quæ neque genericam neque specificam entis naturam ingrediuntur, sed utriusque constitutæ superadduntur.** Si horum aliquod formam constituat, necesse est, ut, hoc ablato, remaneat integra entis essentia, non minus specie, quam genere determinata, unde materiam hac absolvit, certum est. Quemadmodum vero nunc unum essentiale, sive constitutivum, sive consecutivum, nunc tota essentia specifica formam absolvit essentialē, ita facile intelligitur, hanc in totalem & partialem recte dispesci posse. Prioris generis exemplum in homine est rationalitas, posterioris vero docilitas, risibilitas &c. Exempla vero formarum accidentalium sunt bonitas, probitas, ingeniositas & quidquid præterea, salva natura hominis specifica, & adesse & abesse potest. Hinc facile intelligitur, quid formalis, quidve materialis rei cuiusque conceptus involvat. Quemadmodum vero ex materia & forma duo habemus concreta, materiale & formale, totidemque abstracta, materialitatem & formalitatem; ita ex his ortum ducunt famosa illa adverbia, materialiter & formaliter. Hæc quia interdum minus obvium fundunt sensum, verbo eadem hic tetigisse juvabit. **Cum notio termini, qui præ-**

prædicatum absolvit, notionem alterius, qui subjectum constituit, ingreditur, tum formaliter, in casu vero opposito materialiter tale dicitur subjectum, quale illud exprimit prædicatum. Sic homo formaliter est rationalis, materialiter vero mas, fœmina, Rex, Regina, servus, ancilla, &c. Alias vocabula quæcunque materialiter sunt dicuntur, quatenus certum aliquod objectum denotant, formaliter vero, quatenus vi originis aliam quandam ideam simul involvunt. Sic Constats materialiter significat virum hujus nominis, formaliter vero concretum constantia, i. e. hominem, quem hæc virtus ornat & perficit, vel aliud quidpiam, cui, tanquam prædicatum, tribui potest constantia. Nec infrequens est, ut termini materialiter significare dicantur se ipsos, formaliter vero rem, quam denotant. Sic homo materialiter est nomen substantivum, formaliter vero animal rationale, Petrus materialiter dissyllabum, formaliter vero homo. Atque hæc de materia & forma monuisse sufficiat.

§. IV.

Principia extrinseca, effectivum, impulsivum & normativum explicat.

Nunc ordine explicanda veniunt principia fiendi, quæ externa diximus, quia ipsam rerum essentiam non ingrediuntur, sed eandem extra se quomodounque producunt. In hoc numero tria potissimum haberi solent principia, *agens*, *moyens* & *dirigens*, quorum singula quod suum est ad existentiam principiati præstandam faciunt, illo agen-

do, isto movendo & hoc dirigendo in effectum influente. Principium agens *effectivum*, movens *impulsivum* & dirigen^s *normativum* plerumque adpeliari solet.

Hæc quatenus ad classem principiorum fiendi referuntur, eatenus in se continere debent rationem, cur fiat principiatum, id est, cur e statu meræ possibilitatis in statum veræ actualitatis transeat. *Principium effectivum* dicitur, *cujus actio est ratio principiati*, quod ex ipsius nomine *effectus* vocatur, estque vel *liberum*, quod libertate arbitrii, vel *necessarium*, quod necessitate naturæ agit. *Principium quod*, seu *totale*, dicitur totum aliquod subjectum, quod rationem alterius in se continet, *Principium vero quo*, seu *partiale*, vocatur ea vel pars, vel facultas, vel respectus, in quo ratio alterius speciatim continetur. Sic *Principium agens quod*, seu *totale*, ædificii exstruendi est architectus, *Principium vero quo*, seu *partiale*, manus architecti. Alias in *proximum*, *remotum* & *remotissimum* dividitur, prout *ratio*, quam continet, vel *proxima*, vel *remota*, vel *remotissima* fuerit. Sic nostræ ipsorum existentiæ principium *proximum* sunt parentes, *remotum* avi, proavi, abavi, atavi, tritavi, omnesque majores, *remotissimum* vero ipse DEUS Optimus Maximus, qui omnem omnium rationem in se continet. Ad effectum producendum quatuor omnino requiruntur: 1:o ut aliquis existat, qui eum producat, 2:do ut hic viribus existentiæ ejus præstandæ paribus sit instructus, 3:o ut illas ipsas vires

ex-

exserat seu adplicet ad efficiendum, 4:o ut eas adplicans certam aliquam normam sequatur. Quatenus liberum est *principium*, eatenus & agere & non agere potest. Si igitur potius agat, quam non agat, aedesse debet *ratio sufficiens*, unde illud intelligatur. *Hec ratio movens* adpellari solet, &, quod eam continet, *principium impulsivum*. Rationem vero moventem aut a se ipso, aut ab alio desumit agens. Si illud, *internum*, si hoc, *externum* dicitur *principium impulsivum*. Sic decreti divini de redimendo genere humano *principium impulsivum internum*, vel, si mavis, *ratio interna* est infinita misericordia Numinis, externa vero immensa miseria hominis. Qui libere agit, is nihil agit, nisi quod ipsi placeat. Nihil vero cuiquam placet, nisi quod ipse sibi vel *convenire*, vel *expedire* judicat. Quod vero ita est comparatum, ut enti vel conveniat, vel expediat, id generatim *bonum* vocamus. Quatenus quis ideo agit, ut bonum aliquod ex actione sequatur, propter *finem* agere dicitur. *Finis* igitur inter *rationes moventes* locum habet. Hic est duplex, *cujus* & *cui*. Ille est ipsum illud bonum, quod agendo producere, aut adquirere conatur, hic illud suppositum, vel illa persona, cuius commodis eo ipso consulere constituit. Dum finem intendit agens, aliquid certi intendere intelligitur. Quod si igitur hic potius, quam aliis quicunque effectus ex actione resultabit, necesse est, ut agens hunc potius, quam alium quicunque *modum* agendi sequatur. *Ratio modum actionis determinans norma*

audit, & quod illum continet *principium normativum* dicitur. *Exemplar* est *principium normativum*, cui *principium effectivum conformat effectum*. *Efectus exemplari conformatus* dicitur *exemplatum*. *Exemplar* est vel *archetypum*, vel *ectypeum*. Illud ab alio exemplari non dependet, hoc ab archetypo dependet. Sic singula hominis officia sunt exemplata, quorum exemplar est *lex*, & quidem *ectypum*, quippe cuius archetypum est *Sanctitas Deo essentialis*. Quatenus quis certum quandam effectum certo aliquo modo producit, eatenus, si sciens & volens agit, certam quandam *formam* mente concipit, cui illum conformet. Si hæc *internus* quidem *conceptus mentis* sit, sed ab *externo* aliquo *objeto* excitatus, *exemplar externum* dicitur, qualis est figura ædificii in charta delineata, vel idea aliis cuiusdam domus ante visæ; si vero ipse agens certam effingit formam, cui similem antea nunquam vidit, eique effectum conformat, *Exemplar internum* audit. *Imago* est ens alteri simile, eo fine productum, ut aliud ens repræsentet. Id vero, quod repræsentat, *imaginatum* adpellatur.

§. V.

Principia cognoscendi paucis declarat.

Haec tenus de *principiis realibus* egimus. Nunc postulat ratio ordinis, ut de *principiis cognoscendi paucis* agamus. Hæc, quia latentem manifestant veritatem, *manifestativa* dici solent atq; in *complexa*

plexa & incomplexa vulgo distingvuntur, quorum
 hæc sunt termini simplices, vel, si mavis, *res ipsæ*,
 terminis simplicibus significatæ, illa vero *integræ propositiones*, ex quibus veritas, aut falsitas aliarum
innotescit. Principia incomplexa vel *generaliora*, vel
specialiora sunt. Illa numerum ternarium non ex-
 cedunt, suntque *sensatio*, *ratiocinatio* & *relatio*. Quid-
 quid enim unquam cognoscimus, id beneficio ali-
 cujus horum principiorum cognoscimus. Principia
 vero *specialiora* tam multa & varia sunt, ut eorum
 vel numerum inire difficillimum sit. Primum qui-
 dem singula generaliorum bifariam dividuntur, ad-
 eo ut *sensatio* alia *interna*, alia *externa*; *ratiocinatio*
 alia *apodictica*, alia *dialectica*; & *relatio* alia *divina*,
 alia *humana* sit. Deinde hæc *specialiora* tot subdivi-
 siones admittunt, quot vix ulla alia notio in to-
 to scientiarum ambitu. Exempli caussa provocare
 liceat ad categorias & locos topicos dialecticorum,
 quorum maximus est numerus & singuli principia
 cognoscendi *incomplexa* constituunt. Quod vero ad
 principia *complexa* adinet, ea partim *universalia*
 sunt, & omnibus disciplinarum generibus *communia*,
 partim *particularia*, & singulis ferme scientiis pro-
 pria. Exempla prioris generis sunt duo catholica
 illa principia, alterum *contradictionis*: *impossibile est idem simul esse & non esse*, & alterum *rationis suffi-
 cientis*: *quidquid potest esse & non esse*, *hoc & alio modo*, *id rationem habebit sufficientem*, *cur potius sit, quam non sit*, *hoc potius modo, quam alio*, *quorum il-
 lud necessariarum, hoc vero contingentium quarumvis*

veritatum principium adæquatum jure statuant filii Metaphysicorum. Quæ singulis scientiis propria sunt principia hujus generis, ea itidem vel generalia sunt, vel specialia, quorum illa omnibus plane veritatis, quæ ad certam pertinent disciplinam, cognoscendis & demonstrandis sufficient, hæc vero certis tantum partibus, aut capitibus disciplinarum descendis & probandis inserviunt. Sic Theologiæ principium generale præbet hæc propositio: quidquid divina revelatio continet, id & verissimum & certissimum est; Philosophiæ vero: quidquid sana ratio docet, id nullo unquam pacto in dubium vocari potest. Principiorum vero specialiorum exempla sunt ex Theologis: Deus habet Filium, Filius Dei passus est pro peccatis generis humani. Ex Logicis: plus est in specie, quam in genere. Ex Metaphysicis: Finiti ad infinitum nulla est proportio. Ex Physicis: ex nibilo nihil fit. Ex Mathematicis: totum est majus qualibet sui parte. Ex Ethicis: Quod optimum est, id maxime adpetendum, & quod pessimum est, id maxime fugiendum. Juris prudentiæ vero duplex statuant principium, alterum internum, alterum externum. Hujus exemplum est: Quicquid cum lege congruit, id honestum est, illius vero: Quicquid cum rationibus legis convenit, id honestum est. Hinc per se constat, legem esse Jurisprudentiæ principium incomplexum externum, rationem vero legis internum. Atque hæc observatio nobis in primis usui erit in sequentibus. Reliquas horum principiorum divisiones in primum & orta, demonstrabilia & indemonstrabilia, theoretica & pra-

& *practica*, & si quæ sint generis ejusdem, hic brevitatis caussa præterimus. Quodlibet vero *principium* tum *genuinum* dicitur, cum *genuina principii criteria* continet, qualia in primis sunt *veritas, universalitas, adæquatio & evidentia*. His vulgo præmitti solet *primitas*, sed cum illa, absolute loquendo, soli principio contradictionis competat, hic observasse sufficiat, quidquid hoc est adtributi, id reliquis eatenus tantum competere, quatenus in suo genere prima sunt, vel iis saltem priora, quæ exinde tanquam principiata deducuntur.

§. VI.

Notionem rationis sufficientis evolvit.

Quoniam nobis jam sæpius necesse fuit, *rationis sufficientis* mentionem facere, a re proposita alienum non videbitur, si hoc quidem loco, paucis saltem verbis, quid hic terminus sibi velit, paulo distinctius exposuerimus, præsertim cum non pauca eorum, quæ sequuntur, evoluta hac notione, & clarius & certius intelligi possint. Rationem in genere dicunt Philosophi quidquid *responsionem præstat intelligibilem ad frequentem illam quæstionem, cur res potius sit, quam non sit, hoc potius modo, quam alio*. Si nihil est in re ipsa, de qua quæritur, quod non intelligi possit ex eo, quod loco responsoris adducitur, *ratio dicitur sufficiens, si vero, præstata responsione, aliquid adhuc superest, quod ex illa minus perspicisci-*

citur, *insufficiens* audit. Diogenes interrogatus, cur in foro comederer? Respondit: se esurire in foro. Hic facti quidem allegabat rationem, sed insufficientem. Nam si futura fuisset sufficiens, addere debuisset, se legibus suæ sectæ ad decorum observandum non adstringi. Contra cum otiosi illi operarii, quos Christus in foro offendebat, ad quæstionem, cur nullo occuparentur negotio, responderent, neminem operam suam conducere voluisse, rationem otii sufficientem adducebant. Adeo enim Salvatori satisfaciebat hæc responsio, ut opus non haberet ulteriorem instituere quæstionem. Si plura adsint entia A. B. C. D. & ratio, cur sit $\tau\ddot{\omega}$ A, continetur in $\tau\ddot{\omega}$ B, $\tau\ddot{\omega}$ vero B sui rationem in $\tau\ddot{\omega}$ C, & $\tau\ddot{\omega}$ C iterum sui rationem in $\tau\ddot{\omega}$ D habet, hoc vero ita comparatum sit, ut sui rationem ex alio non repeatat, $\tau\ddot{\omega}$ B est *ratio proxima* $\tau\ddot{\omega}$ A, $\tau\ddot{\omega}$ C *intermedia*, & $\tau\ddot{\omega}$ D *ultima*. Hoc illustrare solent exemplo genealogiæ Salvatoris Luc. III. Ubi ratio existentiæ Josephi redditur ex Heli, hujus ex Matthato, & sic porro usque ad Adamum, cujus existentiæ ratio repetitur ab ipso DEO, qui omnium ultimam continet rationem. Diversi generis entium diversæ sunt rationes, cur potius agant, quam non agant. Sic aliæ sunt *corporum*, aliæ *Spirituum rationes*. Illæ sunt *Physico-Mechanicæ*; hæ *Lôgico-Morales*. Actiones corporum in *motibus*, actiones vero Spirituum in *appetitibus* consistunt. Ad motum ciendum requiritur vis externe impellens & necessitans, ad adipetitum ex-

citan-

citandum sufficit vis interne alliciens & persuadens. In corporibus locum habet trusio & tractio, in Spiritibus repræsentatio. Cum vero repræsentationum varia sint genera, facile intelligitur, rationes, quas Spiritus in suis actionibus sequuntur, non semper ejusdem esse indolis. Sic aliam mere *Psychologicam*, aliam *legalem* statuunt rationem. Illa est, quæ ex obscuris & confusis, hæc quæ ex distinctis & completis nascitur repræsentationibus. Exemplum utriusque suppeditat negotium Josephi cum uxore Potipharis. Hæc enim mere *Psychologicas*, ille *legales* sequebatur rationes. Præterea familiaris est distinctio rationis in *objectivam* & *subjectivam*, quarum illa ex ipso *objecto*, seu conditione rei agendæ, hæc ex *subjecto*, seu voluntate personæ agentis desumitur. Sic dum intuitu personæ miseræ ad dandam ipsi eleemosynam moveor, ex *ratione objectiva* ago, dum vero, misericordiæ ostendandæ caussa, id facio, *ratione utor subjectiva*. Sed satis de his. Jam ad ipsum pergitum institutum.

§. VII.

Definitionem moralitatis proponit & vindicat.

Haec tenus vocabulum principii excussum. Nunc, proprius ad institutum progredientes, terminum *Moralitatis*, quam fieri potest, distinctissime explicare volumus. Hujus igitur notionem neque planius, neque plenius evolvere possumus,

quam si moralitatem definiamus affectionem actionum libertatis capacium, qua tales constituuntur, ut non minus formaliter, quam materialiter bonas aut malas auctori pariant consequentias, quales sunt, quæ statum ejus vel perfectiorem, vel imperfectiorem redundunt, idque efficiunt, ut ipse aut felicior, aut infelicior evadat. Sunt qui dicunt, Moralitatem esse affectionem actionum hominis liberarum, qua bona, vel male sunt, eamque legitimam & adcuratam putant definitionem, id quod plerique recentiorum sibi persuadent; sed aut valde fallimur, aut hæc definiendi ratio multis modis taxanda videtur. nostram certe hac multo & pleniori & planiore esse, nobis habemus persvalissimum. Ne quid gratis dixisse videamur, id jam paucis ostendendum est. Primum quidem eo nomine peccat altera definitio, quod actionem præcise hominis subjectum moralitatis ponit. Hoc enim pacto definitio definito strictior, invitis Logicorum regulis, redditur. Nam præter hominem varia dari entia, quæ actiones moralitatis capaces edere possunt, in confessu est omnibus, quibus non arridet fermentum Sadducæorum, qui existentiam angelorum admittere solebant. Quoniam igitur nostra definitio, nulla mentione facta hominis, tam late patet, ut quorumvis entium actiones morales includere possit, ab hoc vicio sine dubio est immunis. Hoc tamen non impedit, quominus eos excusemus auctores, qui de actionibus hominum tantummodo agere instituerunt, idque sibi propositum esse, certis signis ostendit.

stendunt. Deinde ex eo capite laborat allata definitio, quod moralitatem ad illas solas restringat actiones, quæ libere suscipiuntur. Quisquis igitur his exhausti statuerit *subjectum moralitatis*, is necesse habet concedere, moraliter neque bonas neque malas esse actiones, quæ ex inferioribus animæ humanæ facultatibus proficiuntur. Unde ille sequeretur absurdum, e regione actionum moralium exterminandos esse omnes affectus sensuales, qui tamen in ea jus civitatis certissime tuentur. Hinc nos actiones libertatis capaces in earum locum suffecimus, ut adæquata esset definitio. Multæ enim, proh dolor! designantur actiones, quæ non tam libero, quam servo cuidam arbitrio, ut cum Luthero loquar, originem debent, & nihil tamen minus moralitatis sunt participes, cum homo suapte culpa efficit, ut non tam distinctis, quam confusis rerum repræsentationibus se in agendo accommodare possit. Præterea neminem latere arbitror, alias atque alias dari actiones, quæ materialiter bonæ, & tamen formaliter male sunt. Nisi igitur hæ voces adjiciantur, vitio non carebit definitio. Tandem vero eo ipso, quod quis tantum bonas, aut malas dicit actiones, nec diserte docet, in quo earum bonitas, aut mali-tas præcise consistat, justo obscuriorum reddit definitionem. Huic igitur malo occurrentum judicavimus, adjecta mentione perfectionis & imperfectionis, nec non felicitatis & infelicitatis. Tanto autem minus hoc nomine superfluæ cujusdam pro-

Ixitatis arguendi sumus, quod consequentiarum quoque mentionem injecerimus, quanto certius constat, voces bonæ & malæ alioquin non tam propriam, quam tropicam gerere significationem, quod filiis Logicorum etiam in vitiis ponere moris est.

§. VIII.

Varias moralitatis distinctiones, indeque ortas appellations recenset & explicat.

Evoluta notione moralitatis, paucis exponere lubet, quot potissimum modis ea dividi solet. Primum quidem ratione originis in *objectivam* & *subjectivam* communissime distingvitur. Illa *objectivis*, hæc *subjectivis* nititur *rationibus*. Deinde in *intrinsecam* & *extrinsecam* dispescitur, quæ quidem distinctio materialiter coincidit cum præcedente. *Intrinseca* vero dicitur, quatenus bonitas, vel pravitas actionum, qua absolvitur, ex *intima* earum *natura* pendet; *extrinseca* vero audit, quatenus a *principio* actionibus *extrinseco*, qualis est Legislator, originem duxisse concipitur. Natura actionum duplicis generis determinationibus, essentialibus & accidentalibus constituitur, quorum illæ *conceptum* earum *specificum*, hæ *notionem* *individualem* absolvunt. Unde moralitas *intrinseca* in *essentialen* & *accidentalem* recte dividi potest. Ipsa vero illa impositio Legislatoris, qua *introducta* *judicatur* moralitas *extrinseca*, aut *veris & aptis superstructa* concipitur *rationibus*, aut *puro puto* ex be-

nepotitio derivata singitur. Utraque hypothesis suos habet patronos. Hinc eandem in *rationabilem & irrationabilem* merito dispescimus. Quatenus *moralitas objectiva* in ipsissimis rerum essentiis, quæ aliæ atque aliæ concipi nequeunt, rationem sui suffici- entem habet, eatenus *eterna, perpetua, necessaria, immutabilis & invariabilis* est. *Moralitas* vero *subjectiva*, pro varietate rationum, in quibus fundata præsumitur, varias admittit denominationes, adeo ut alia sit *hypothetice necessaria*, alia *absolute arbitaria*, & proinde *mutabilis, variabilis, temporaria & ambulatoria*, saltem ex mente auctorum, quibus ita statuere placuit. Præterea in *antielegalem & postlegalem* distinguitur moralitas. Illa pari pas- su ambulat cum *objectiva*, & illis solis actionum consequentiis absolvitur, quæ abstrahendo ab omni impositione legali locum habent, easque comitatu- ra fuissent, si fieri potuisset, ut nullus unquam Legislator extitisset; hæc vero illa ipsa constituitur bonitate & pravitate actionum, quæ ex libero Legislatoris decreto fluit, & sine illo nulla omnino futura fuisset. Neque insolens est distinctio, qua *Moralitas* in *fundamentalem & legalem* dividitur. Prior ipsa illa est, quam modo *antielegalem*, & pau- lo superius *objectivam* atque *intrinsecam* adpellavi- mus. Sic vero denominatur, quia Legislatori i- doneam præbuit *caussam* alias actiones præcipien- do *bonas*, alias prohibendo *malas declarandi*. Po- sterior est, cujus *ratio* in *voluntate Legislatoris* quæri & inveniri debet. Ulterius *materialis & for-*

malis etiam frequentari solet *Moralitas*. Illam con-
stituant bona vel malæ actionum consequentiæ,
quæ ex illis naturaliter sequuntur, & materiam
præceptionis vel prohibitionis præbent, hanc eadem
absolvunt consequentiæ, quatenus *actuali* atque *for-*
mali præceptione vel *prohibitione* pro talibus sunt
declaratæ. Lex enim actionibus per se bonis &
malis hoc addit, ut tales etiam sint *respectu superio-*
ris, eas vel præcipientis vel prohibentis, cuius vo-
luntati vel convenientiunt, vel repugnant. Nam illa
ipsa vel convenientia, vel repugnantia, illis *novam*
superaddit *formam*, quam antea non habe-
bant. Moralitatem objectivam & subiectivam, si-
mul sumtas, *compositam*, & materialem ac forma-
lem, junctim consideratas, *completam* in sequenti-
bus adpellabimus. His adji possunt figmenta non
nulla Jesuitica, utpote *moralitas intentionalis*, quæ
neque ex ingenio actionis, neque ex decreto Le-
gislatoris, sed ex puro puto agentis *proposito* deri-
vatur, cui eam vim adstringunt, ut bona aut ma-
la evadat actio, prout quis bene, aut male agere
sibi proposuerit; *Theologica*, qua malæ statuuntur a-
ctiones, quæ ab agente *DEUM scientे & cogitan-*
te designantur; & *Philosophica*, qua innoxiae fin-
guntur actiones, quas edit qui aut *DEUM penitus*
ignorat, aut *inter agendum non cogitat*. Tot distin-
ctionum ambagibus tuto supersedere potuissimus,
nisi, quem ignorantia peperit, arrogantia lactavit
& impenitentia educavit, insanus vitilitigandi pru-
ritus eo confusionis redegisset hanc doctrinam, ut
sine

sine his quasi filis ex sinuoso tricarum labyrintho
expediri non posse.

§. IX.

Existentiam Moralitatis contra varii generis Fatalistas bre-
viter probat.

Quid & quotuplex sit *moralitas* vidimus. Nunc
eandem *existere* paucis ostendendum. Nisi e-
nim hoc rite evictum fuerit, vana erunt o-
mnia, quæ de genuinis ipsius principiis deinceps
disputanda venient. Tanto etjam magis necessa-
rium videtur hanc veritatem idoneis rationibus
munire, quanto major est numerus eorum, qui &
ingenio & studio ad hoc abutuntur, ut vel *natu-
ram*, vel *regalam* moralitatis destruant. Hoc qui-
dem posterius faciunt quotquot *jus naturæ impugna-
tum* eunt, illudq; nescio quo impietatis cœstro percipi-
ti, inter pura puta *ingenii* humani figmenta referunt;
quippe quod *inventum* vocant *politicum*, quod
ad stultam multitudinem compescendam, suumque
imperium stabilendum excogitaverint sapientiores,
quos ratio status ad fucum simplicioribus faciendum
impulerit. Hujus stultiæ se reos fecerunt ex anti-
quioribus *Archelaus*, *Theodorus*, *Carneades*, aliique; ex
recentioribus vero *Hobbesius*, *Spinoza*, *Tolandus*,
De la Mettrie & alii ejusdem farinæ. Sciendum
vero est, nos tota hac opella illam solam intelligere
moralitatem, quæ actionibus hominis *lege na-
turae* determinatis competit. Legem vero *naturæ*
non

non arbitrio humano, sed consilio Divino originem desere, extra controversiam ponit adtentata consideratio naturae humanae. Nisi enim haec Lex observetur, plena erunt omnia ærumnis & miseriis, idque tam certis atque claris constat indiciis, ut ipsi etiam adversarii, nisi usum rationis penitus exuere velint, adsensum præbere necesse habeant. Jam vero nulla adparet ratio, cur hic ordo naturae esset, nisi DEUS Optimus Maximus eum constituisset. Quod si vero constituit, eo ipso legem naturae sancivit.

Scio equidem quid contra mussent adversarii, DEUM nullum dari, sed omnia, quæ vel externis, vel internis sensibus occurront, nullam sui caussam adgnoscere. Hanc igitur insaniam paucis refutasse juvabit. Qui machinam mundanam paulo adtentius consideraverit, nec in omnibus ejus partibus, ad quas animum adverterit, sapientem abservaverit ordinem, in artificiosa rerum constitutione & ingeniosa finium subordinatione potissimum relucentem, næ eum ipsa cæcitate cæciorem & ipsa stupiditate stupidorem esse oportet. Nisi enim his visis perfectionibus, statim incidat in cogitationem Creatoris Optimi Maximi, tantam mentis inopiam prodit, ac si horologium ingeniose constructum oculis usurpans stulte sibi persvaderet, concinnam adeo machinam suo ipsius ingenio excogitatam, suo ipsius artificio confectam, & suo ipsius consilio his usibus destinatam, his finibus adcommoda- lam esse. Potest vero quidquam cogitari absurdius? Cum ne minimam quidem litteram calamo ex-

aratam videre queamus, nisi certo certius sciamus, fuisse, qui eam exaraverit, artemque adeo scribendi calluerit, quanta quæso insania laborant, qui mundum sine Creatore creari, sine Sustentatore sustentari & sine Gubernatore gubernari posse gariunt? Si cæcus quidam casus hoc præstare potuit, ut tam stupendæ magnitudinis & tam admirandæ pulchritudinis opus nasceretur, quid obstat, quominus idem hodie paria præstet? Quid impedit, quominus fortuitus atrorum atomorum concursus erudita producat scripta? Cur opus est humana industria ad ædificia exstruenda? Cur non sutorum, sartorum omniumque opificum partes agit casus fortuitus? Tanto autem longius a ratione deficiunt, qui existentiam *entis* alicujus *perfectissimi*, a quo cetera omnia dependeant, in dubium vocare audent, quanto certius constat, hanc veritatem non ab omnibus modo gentibus semper fuisse *creditam*, sed & a viris omnium eruditissimis & sapientissimis omnibus mundi æstatibus *defensam*, quod, nisi ratio brevitatis prohiberet, vasta exemplorum silva probare possemus. Nec hoc mirum cuiquam videri debet. Præterquam enim, quod omnes natura quasi propendeamus ad adsentiendum propositioni, qua existentia supremi alicujus Architecti rerum adseritur, ejus etjam indolis est hæc veritas, ut, semel agnita & admissa, nunquam penitus ex animis hominum evelli, aut deleri queat. Non equidem ignoro, sæpius reperta fuisse ingenia, quæ nullum divinitatis sensum agnoverunt, quippe quem

penitus videri voluerunt expulisse, sed aut valde fallor, aut in fundo animæ eorum semper latuit convictio, quantumvis eam suffocare & obscurare laborarint. Quidquid a malesanis ejusmodi ingeniosis in negotio exuendi opinionem divinitatis præstari potest, id eo redit, ut tamdiu impedire possint, ne se DEUM agnoscere adpercipient, quamdiu fieri potest, ut animum continua distractionibus alio avertant. Nam simulac occurrunt circumstantiæ, quæ eos paulisper apud se habitare jubent, statim recurrat laudata convictio, quod ex antiquioribus *Bionis* & ex recentioribus *De la Mettrie* exemplum, ut alia taceam, haud obscure docet.

Eorum, qui naturam moralitatis destruere conantur, duo sunt genera. Alii hominem *vere agere* posse negant, DEUM omnium actionum, tum bonarum, tum malarum auctorem statuentes; alii agere eundem concedunt, sed *libere agere* pernegant. Qui prioris generis deliria defendunt, sua se absurditate refutant atque refellunt. Hi enim si erroris convinci velint, non argumentis, sed baculis, non rationibus, sed fustibus arguendi sunt. Facile enim in abstracto ineptire possunt, non Judam, sed DEUM prodiisse JEsum, non Petrum, sed DEUM vulnerasse Malchum, non Cainum, sed DEUM occidisse Abelem; ubi vero quis horum nugatorum de suo ipsius corio ludi sentit, Cajo & Titio virgis & plagis tergum ipsius cædentiibus, difficulter sibi persuadere poterit, his viris deesse facultatem agendi, præsertim si rem suam strenue agant, nec prius desistant, quam verita-

ritatem necesse habeant fateri, seque non a DEO,
sed a Cajo & Titio flagellari, agnoscere cogantur.
Hi vero posteriores, qui omnes hominis actiones
libertatis expertes statuunt, quidquid ab homine fiat,
id ab inevitabili & inexorabili quadam necessitate deri-
vantes, variis quidem modis suam explicant sen-
tentiam, aliis durius aliis mitius, aliis universalius
aliis particularius admittentibus fatum, in eo ta-
men conveniunt omnes, quod a semita veritatis
recedunt. In hoc luto hæserunt, præter Chaldaeos,
Ægyptios & Æthiopes, qui fato Ostromonicu patrocina-
bantur, pleræque sectæ Græcorum, quod extra
controversiam ponunt exempla Heracliti, Democri-
ti, Parmenidis, Empedoclis, ipsiusque Aristotelis, quos
æmulati sunt nonnulli veterum Romanorum, ut
nihil dicam de Fato Turcico, aut absoluto Reforma-
torum decreto, quod similem quendam foetorem
redolet. Quamquam autem brutum illud fatum,
quod naturalem agendi libertatem non potest non
jugulare, tam multos & magnos habuit patronos,
inconcusso tamen fundamento nititur sententia fa-
niorum, qui caussam libertatis agunt. Hoc paucis,
sed idoneis, evictum dabimus rationibus, si prius,
quidnotio libertatis involvat, paulo adcuratius evolve-
rimus. Est vero libertas alia spiritualis, alia rationalis,
quarum illa Theologici, hæc Philosophici est fori. Hæc
posterior hujus est loci, definiturque magno cuidam
viro potestas decretum voluntatis ad duellum rationis effi-
caciter determinandi, ut ea facias, quæ ratio bona, & ea
fugias, quæ ratio mala judicat. Hæc notio plura involvit

momenta, quæ paulo distinctius exposuisse non pœnitibit. Primum quidem *ratio intelligitur sana*, quæ ex claris & certis judicat principiis. Deinde, quatenus hæc est *facultas perspicendi nexus rerum*, ex eoque colligandi quid boni, quidve mali ex quaque actione sequatur, eatenus cognitionem involvit circumstantiarum, ex quibus *bona*, vel *mala* actionum consequentia pendent, eamque non *confusam*, sed *distinctam*. Præterea, in quantum sua cū jusque *perfectio* aut *imperfectio* ex indole actionis æstimanda est, in tantum requiritur *facultas* eam ad *statum suum internum*, vel *externum* referendi. Ad hæc, si decretum voluntatis ad ductum rationis determinabitur, necesse est, ut *clara* atque *certa* rei *notitia* *præcedat*. Ulterius involvit libertas tum *facultatem adPLICANDI operationes intellectus* ad res distinctius examinandas & adcuratius dijudicandas, tum *potestatem suspendendi assensum & impediendi impetum* voluntatis donec omnia rite *examinata & recte dijudicata* fuerint. Tandem hac notione et Jam comprehenditur *facultas* tum *decernendi*, tum *exeundi* quæ cum recta ratione convenient, & non *decernendi* atque non *exeundi* contraria. Singulas has facultates homini naturaliter competere, partim *domestica* cuiusvis *experiencia* docet, partim confirmant *absurda* illa *consectaria*, quæ oppositam, seu *contrariam* opinionem premunt. Nisi enim homo posset 1:mo *actiones suas suspendere*, donec eas legitime exploraverit 2:do *Veritates rationales distincte sibi representare* & 3:to *decretum voluntatis de iis*

de iis suscipiendis, vel omittendis ita formare, quemadmodum veritates istae rationales, sollicite investigatae & distincte intellectae, postulant, nullis neque pramis, neque penitus locus esset, sequereturque illud absurdum, omnes leges inutiles & omnia judicia frustranea esse. Quod vero hoc aliquid absconi & absurdum statim implicet, id multis ostendere supervacaneum videtur. Certe utrumque & divinæ sapientiae & humanæ experientiae e diametro repugnat, DEO enim multo conuenientius fuit liberum condere hominem, quam puram putam construere machinam. Quod vero hic maximum trahit momentum, id exinde petimus, quod DEO optimo non fuerit conveniens homini facultatem dolores sentiendi tribuere, nisi facultatem eosdem evitandi ei simul concessisset. Sic enim opinionem optimi nullo modo tueri potuisset. Sed experientia rem plane & plene conficit. Homo enim, ut idoneo utar exemplo, dum hostem offendit, statim quidem impetum eundem aggrediendi in se oriri sentit; quis autem dixerit eum ideo non posse non adversarium e vestigio invadere? Nonne facultatem habet prius ingenium locorum & numerum adversariorum explorandi, quam conflictum decernat? Nonne facultatem habet in consilium vocandi rectam rationem, quæ, quid utilius, quid inutilius sit, doceat? Nonne facultatem habet sustinendi impetum propriæ voluntatis, donec consilia rationis audiverit? Nonne, examinatis circumstantiis, facultatem habet his conuenienter decernandi? Num necessario invadet

det adversarium, sive bonas, sive malas ex invasione orituras judicaverit consequentias? Minime gentium. Vix ullum rerum usum haberet, qui hoc adfirmare sustineret. Ex quo sequitur, hominem libertate gaudere, adeoque actiones edere morales. Atque ita *existentiam moralitatis* evici-
mus. Hoc prolixius persequi prohibet tum festi-
natio, tum ratio facultatum præstantissimi D:ni
Respondentis. Quare telam hic abrumpimus brevi-
ulterius pertexendam, si vitam & valetudinem
benigne concesserit DEUS O. M., Cui soli
sit Gloria!

EMENDANDA.

Pag. 6 lin. 6 lege: *intrinseca* & pag. 8 lin. 2 lege: *viva*. pag. 24
lin. 17 lege: *observeaverit*, lin. 29 lege: *adcommodatam*

